

ЗБОРНИК
РИГА ВЕЛЕСТИНАЦ
И БАЛКАНСКИ НАРОДИ

ПРАКТИКА
О РИГАС ВЕЛЕСТИНАЦ
КАИ ОИ ВАЛКАНИКОИ ЛАОИ

БЕОГРАД - БЕЛГРАДИ

2003

Δημήτριος ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ
Αθήνα

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ: ΠΕΡΙΠΕΤΙΕΣ ΕΝΟΣ ΟΝΟΜΑΤΟΣ

Ο ερευνητής και μελετητής του Ρήγα (Βελεστίνο 1757 – Βελιγράδι 1798) με έκπληξη θα συναντήσει στη βιβλιογραφία ποικίλες «δοξασίες» για το όνομά του. Οι περιπέτιες του ονόματος του Ρήγα Βελεστινλή, ίσως, αποτελούν μοναδικό φαινόμενο στην ελληνική ιστοριογραφία. Ο ίδιος είχε πλούσιο συγγραφικό έργο, όπου αναγράφει ολοκάθαρα το όνομά του «Ρήγας Βελεστινλής Θεταλός». Επίσης, στα έγγραφα τα σχετικά με τη ζωή και το επαναστατικό του έργο, που έχουν έρθει στο φως της δημοσιότητας, υπογράφει ως «Ρήγας Βελεστινλής» ή απλά «Ρήγας». Ουδέποτε έχει υπογράψει διαφορετικά ή χρησιμοποιήσει ψευδώνυμο, ώστε να προκαλέσει σύγχυση στους μελετητές. Εν τούτοις όμως, το όνομά του είχε πολλές «περιπέτειες», οι οποίες εμφανίσθηκαν λίγα χρόνια μετά το μαρτυρικό του θάνατο και συνεχίσθηκαν μέχρι και πρόσφατα. Τα ονόματα που έχουν επί πλέον καταγραφεί στην ιστοριογραφία του Ρήγα Βελεστινλή είναι: «Ρήγας Φεραίος», «Αντώνιος Κυριαζής», «Κωνσταντίνος Ρήγας Φεραίος» και «Ρήγας Οικονομάς».

Με την ανακοίνωση εδώ θα παρουσιασθούν, συνοπτικά, πρώτα το ποιά όνομα ο ίδιος ο Ρήγας χρησιμοποίησε στα έργα του και στα έγγραφα του, ποιά όνομα αναγράφουν οι ιστορικές πηγές της εποχής του και στη συνέχεια θα παρουσιασθεί η πορεία των «περιπετειών» του ονόματος του από του κατοπινούς συγγραφείς.

Το όνομα που αναγράφει ο Ρήγας στα έργα του

Το ποιό όνομα χρησιμοποίησε ο ίδιος ο Ρήγας μπορεί κανείς να το δει στα έργα του¹, που έχουν δημοσιευθεί. Πάντοτε αναγράφει το «*Ρήγας Βελεστινλής Θετταλός*» και ουδέποτε άλλο όνομα, που οι μετέπειτα λόγιοι του αποδόσανε. Συγκεκριμένα, στα κατωτέρω αναγραφόμενα έργα του (η υπογράμμιση δική μας) παρατηρούμε:

1. *Σχολεῖον των ντελικάτων εραστῶν ...* παρά του *Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού*, Βιέννη 1790.
2. *Φυσικῆς ἀπάνθισμα ...* παρά του *Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού*, Βιέννη 1790.
3. *Νέος Ανάχαρσις*, τόμος τέταρτος παρά ... *Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού* Βιέννη 1797
4. *Επιπεδογραφία της Κωνσταντινουπόλεως ...* παρά του *Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού*, Βιέννη 1796.
5. *Χάρτα της Ελλάδος ...* παρά του *Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού*, Βιέννη 1797.
6. *Νέα Χάρτα της Βλαχίας ...* παρά του *Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού*, Βιέννη 1797.
7. *Γενική Χάρτα της Μολδοβίας ...* παρά του *Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού*, Βιέννη 1797.
8. Στο αφιερωματικό κείμενο του βιβλίου του *Ηθικός τρίπους*, Βιέννη 1797, υπογράφει «*Ρήγας Βελεστινλής Θετταλός*».
9. Στην εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που εξέδωσε στη Βιέννη 1797, αναγράφει το «*παρά του Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού*».

¹ Όλα τα έργα του Ρήγα Βελεστινλή για πρώτη φορά εκδόθηκαν συνολικά σε δύο τόμους στη σειρά *Άπαντα των Νεοελλήνων Κλασικών*, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων από τον Λ. Βρανούση, *Ρήγας*, Αθήνα 1968. Επίσης, η Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών – Βελεστίνου – Ρήγα επανεκδίδει σταδιακά τα έργα του Ρήγα.

Πώς υπογράφει ο Ρήγας Βελεστινλής

Εκτός από τα ανωτέρω έντυπα έργα του, όπου πάντοτε χρησιμοποιούσε το «*Ρήγας Βελεστινλής Θετταλός*», από την ιστορική έρευνα τεκμηριώνεται ότι στα διάφορα χειρόγραφα ή έγγραφα πάντοτε υπέγραφε «*Ρήγας Βελεστινλής*»² ή άπλα «*Ρήγας*» και ουδέποτε υπέγραψε με άλλο όνομα, που του αποδόσανε οι μετέπειτα οι ιστοριογράφοι. Στα κατωτέρω έγγραφα διαπιστώνεται:

1. «*Εκ των Ρήγα Βελεστινλή και τούτο*», είναι η ιδιόχειρος υπογραφή του Ρήγα στο βιβλίο, που του χάρισε ο συγγραφέας Δημήτριος Δάρβαρης, *Αληθής οδός εις την ευδαιμονίαν*, Βιέννη 1796³. Το βιβλίο αυτό τώρα απόκειται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αίθουσα Σπανίων Βιβλίων.
2. «*Ρήγας Βελεστινλής γραμματικός βεβαίω*», η υπογραφή του Ρήγα σε ένα έγγραφο του 1796, που βρίσκεται στα Αρχεία του Ρουμανικού κράτους⁴.
3. Η υπογραφή «*Ρήγας Βελεστινλής*» στην Ελληνική ταβέρνα της Βιέννης «*Griechen-Beisl*» θεωρείται αυτόγραφο του Ρήγα συγκρίνοντας το γραφικό χαρακτήρα της με άλλα χειρόγραφα του⁵.
4. Στο χειρόγραφο των εξόδων, ως γραμματέας και διερμηνέας του Χριστόφορου Κιρλιάνου, στα 1790, υπογράφει «*Ρήγας Βελεστινλής*»⁶.

² Ο Ρήγας χρησιμοποίησε ως επώνυμο το «Βελεστινλής», από το όνομα της γενέτειράς του «Βελεστίνου» κατά τη συνήθεια των λογίων της εποχής, όπως και άλλοι λόγιοι: Ιώσηπος Μοισιόδαξ, Αθανάσιος Πάριος, Βενιαμίν Λέσβιος, Προκόπιος Πελοποννήσιος, Πανταζής Τυρναβίτης, Πολυχρόνιος ο Θράξ κ.ά.

³ Πρβλ. Γ.Λαδά-Α.Χατζηδήμου, *Ελληνική Βιβλιογραφία των ετών 1796-1799*, Αθήνα 1973, αρ. 2, σελ. 1-4

⁴ Βλ. Δημ. Οικονομίδου, «Ο Ρήγας Φεραίος στη Βλαχία», *περιοδ. Αθήνα*, τόμ. 53, 1949, σελ. 130-146.

⁵ Βλ. Α. Βρανούση, Ρήγας, Αθήνα (1954), σελ. 266, σημ. 1 και σελ. 399.

⁶ Βλ. Nestor Camariano «Rigas Velestinlis, completemantes et correction concernant sa vie et son activite», *Revue des Etudes Sud-Est Europeennes*,

5. Επίσης, σε χειρόγραφα του 1791 και 1792, δημοσιευμένα από τον Ν. Ιοργα, σχετικά με τις απαιτήσεις του Ρήγα από τον Χριστόφορο Κιρλιάνο υπογράφει «*Rigas Velestinlis*», καθώς και ο Παναγιώτης Κοδρικάς, που απευθύνει το έγγραφο στις Αυστριακές Αρχές, γράφει «*Un certain Rigas Velestinly...*»⁷.

Το όνομα του Ρήγα στα διάφορα έγγραφα

Ο Αιμ. Λεγγράνδ⁸, το 1891, δημοσίευσε τριάντα πέντε έγγραφα από τα Αρχεία της Βιέννης και αργότερα ο Κων. Αμαντος⁹, το 1930, άλλα εξήντα τρία έγγραφα σχετικά με τη σύλληψη και την ανάκριση του Ρήγα και των συντρόφων του. Η μελέτη όλων αυτών των εγγράφων δείχνει πως μόνο το όνομα «Ρήγας Βελεστινλής» αναφέρουν. Εξαιρέση αποτελούν από δύο έγγραφα του Γάλλου προξένου στη Τεργέστη Μπρεσσέ, στα οποία γίνεται χρήση του ονόματος «Αντώνιος Ρήγας Βελεστινλής». Για την εξαιρέση αυτή, που αποτέλεσε και την αφετηρία της δημιουργίας του ονόματος *Αντώνιος Κυριαζής*, γίνεται παρακάτω σχετική συζήτηση.

τόμ. 28, 1980, σελ. 687-719 και την ελληνική έκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών – Βελεστίνου – Ρήγα, Νέστορος Καμαριάνου, *Ρήγας Βελεστινλής, Συμπληρώσεις και διορθώσεις για την ζωή και το έργο του*, Αθήνα 1999, σελ. 46, σε μετάφραση, εισαγωγή και σχόλια από τον καθηγητή Αθ. Ε. Καραθανάση.

⁷ Βλ. Α. Βρανούση, *ό. π.*, σελ. 263, όπου αναδημοσιεύονται.

⁸ Βλ. Αιμ. Λεγγράνδ-Σπ. Λάμπρου, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή και των συν αυτώ μαρτυρησάντων εκ των εν Βιέννη Αρχείων εξαχθέντα και δημοσιευθέντα*, Αθήνησιν, 1891, φωτομηχανική επανέκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών – Βελεστίνου – Ρήγα με την προσθήκη ευρετηρίου (επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου), Αθήνα 1996.

⁹ Βλ. Κων. Αμάντου, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 1930, φωτομηχανική επανέκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών – Βελεστίνου – Ρήγα με την προσθήκη ευρετηρίου, (επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου), Αθήνα 1997.

Επίσης στα έγγραφα, που δημοσίευσε ο Πολ. Ενεπεκίδης¹⁰, πάντοτε αναγράφεται το «Ρήγας Βελεστινλής». Μάλιστα, ακόμη και ο καταδότης του, ο έμπορος Δημήτριος Οικονόμου στην αίτησή του προς τον Αυστριακό Διοικητή της Τεργέστης, τρεις εβδομάδες μετά την προδοσία του, που ζητάει την προστασία του από τις Αυστριακές αρχές, χρησιμοποιεί το όνομα *Ρήγας Βελεστινλής*.

Το όνομα του Ρήγα μέχρι την ίδρυση του ελληνικού κράτους

Ενδιαφέρον έχει να εξετάσουμε με ποιο όνομα οι σύγχρονοί του και οι μετέπειτα συγγραφείς αποκαλούσαν τον Ρήγα Βελεστινλή. Η σημαντική «*Εφημερίς*»¹¹ των αδελφών Πούλιου, εκδόθηκε από το 1790 και κυκλοφόρησε έως το 1798, που παύθηκε διότι οι εκδότες της ενοχοποιήθηκαν ως συνεργάτες του Ρήγα, αναγράφει πάντοτε το όνομα «Ρήγας». Ο Franz Carl Alter¹² από τη Βιέννη σε δημοσίευσμά του στις 26 Ιουλίου 1797, όπου αναγγέλει την έκδοση της Χάρτας του Ρήγα στο περιοδικό *Allgemeiner Litterarischer Anzeiger*, Λειψία 1797, σημειώνει χαρακτηριστικά ότι «...ένας ικανότατος

¹⁰ Βλ. Πολ. Ενεπεκίδη, «Συμβόλαι εις την ιστορίαν των Συντρόφων του Ρήγα, Ι. Μαυρογένη, Γ. Πουλίου, Γ. Θεοχάρη. Ανέκδοτα έγγραφα εκ του Υπουργείου Αστυνομίας εν Βιέννη μετά εισαγωγής και σχολίων», *Θεσσαλικά Χρονικά*, τομ. 6, 1955, στις σελ. 45,49,53,55,65,69 απαντάται το όνομα του Ρήγα Βελεστινλή. Βλ. επίσης, Πολ. Ενεπεκίδη, *Ρήγας – Υψηλάντης – Καποδίστριας. Ερευναι εις τα αρχεία της Αυστρίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Γαλλίας και Ελλάδος*, Αθήνα 1965, σελ. 11-96.

¹¹ Βλ. «Εφημερίς» 20 Φεβρουαρίου 1797, 10 Μαρτίου 1797, 22 Μαΐου 1797. Η «Εφημερίς» επανεκδόθηκε φωτομηχανικά από την Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού το 1995 με επιμέλεια, σχόλια, σημειώσεις του Λέανδρου Βρανούση.

¹² Βλ. Γεωργίου Λαΐου, «Οι χάρτες του Ρήγα», *Δελτίο Ιστορικής Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος*, τόμ. 14, 1960, Παράρτημα Ι, σελ. 293 και 295 το κείμενο και η μετάφραση του.

Θεσσαλός όνομα Ρήγας, καταγόμενος από τας Φεράς, που τώρα ονομάζονται Βελεστίνος, γι' αυτό κι' εκείνος αυτοαποκαλείται Βελεστινλής...». Επίσης, ο Ιωάννης Κωλέττης¹³ στις αυτογραφικές του σημειώσεις αναφέρει το όνομα «Ρήγας Βελεστινλής».

Μετά το μαρτυρικό θάνατο του Ρήγα, το 1798, οι συγγραφείς¹⁴, έκτοτε και μέχρι περίπου την ίδρυση του Ελληνικού κράτους, δεν αναφέρουν άλλο όνομα παρά μόνο το «Ρήγας Βελεστινλής» ή «Ρήγας Θεσσαλός» ή απλά «Ρήγας».

Η εμφάνιση του ονόματος «Ρήγας Φεραίος»

Το όνομα του Ρήγα Βελεστινλή δεν είχε παραλλαχθεί μέχρι περίπου την περίοδο, που ιδρύθηκε το Ελληνικό κράτος. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι για πρώτη φορά, το 1832, χρησιμοποιείται σε έντυπο βιβλίο ως όνομα του εθνεγέρτη το «Ρήγας Φεραίος» από τον Κων. Κούμα¹⁵ και δύο χρόνια αργότερα από τον Ιωάννη Φιλήμονα στο βιβλίο του για την Φίλική Εταιρεία, ο οποίος όμως σε υποσημείωση παρατηρούσε ότι «...δεν εμεταχειρίζετο ο Ρήγας το αρχαίον τοπικόν όνομα της πατρίδος του, κατά την οποίαν έκαμον χρήση διάφοροι άλλων τόπων, αλλά το μεταγενέστερον Βελεστινός»¹⁶, θέλοντας μάλλον να αναφέρει το όνομα «Βελεστίνος ή Βελεστίνο».

¹³ «Τα υπέρ της ελευθερίας της πατρίδος συγγράμματα του αθανάτου Ρήγα Βελεστινλή εξύπνησαν εις τον Κωλέττη, εν ώ εσπούδαζε εις Ιωάννινα μέγιστον ενθουσιασμόν δια την ελευθερίαν της πατρίδος». Βλ. Β. Πλαγιαννάκου – Μπεκιάρη και Αρ. Στεργέλλη, (επιμέλεια), Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη, Ακαδημία Αθηνών, Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας 13, τόμ. Α', Αθήνα 1996, σελ. ΚΘ'.

¹⁴ Βλ. διεξοδική αναφορά των συγγραφέων στη μελέτη του Δημ. Καραμπερόπουλου, *Όνομα και καταγωγή του Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα – Βελεστίνο, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών – Βελεστίνου – Ρήγα, 1997, σελ. 27-32.

¹⁵ Βλ. Κων. Κούμα, *Ιστορίαι ανθρωπίνων πράξεων*, τόμ. 12, Βιέννη 1832, σελ. 600-601.

¹⁶ Ιωάννου Φιλήμονος, *Δοκίμιον ιστορικών περί της Φιλικής Εταιρείας*, Εν Ναυπλία, 1834, σελ. 90-99. Επίσης, ως «Ρήγα Φεραίο» τον αποκαλεί και στο *Δοκίμιον Ιστορίας της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα 1859, τόμ. Β', σελ. 10.

Εκείνος, όμως, ο οποίος πράγματι συνέβαλε στην αλλαγή του ονόματος από »*Ρήγας Βελεστινλής*« σε »*Ρήγας Φεραίος*« ήταν ο Χριστόφορος Περραιβός¹⁷. Στο βιβλίο του *Απομνημονεύματα πολεμικά* αναγράφει το »*Ρήγας Φερραίος ο Θετταλός* « (μάλιστα με δύο ρρ), δίνοντας επί πλέον και μία αναληθή «πληροφορία», πως τάχα ο Ρήγας χρησιμοποιούσε στα βιβλία του δύο ονόματα: το »*Ρήγας Φερραίος*« και το »*Ρήγας Βελεστινλής*«. Αυτή η άποψη ήταν κατασκευάσμα του Περραιβού, διότι ουδέποτε ο Ρήγας σε βιβλίο του έγραψε το »*Ρήγας Φεραίος*«, όπως μπορεί και ο αναγνώστης να διαπιστώσει από τη μελέτη των έργων του Ρήγα. Κατά τον Απ. Δασκαλάκη¹⁸, ο Περραιβός υπήρξε ο κυριώτερος αίτιος της μεταλλαγής του ονόματος του Ρήγα. Με το κύρος που διέθετε ως συναθλητής του Ρήγα, τα γραφόμενα του θεωρήθηκαν ως έγκυρα και ακολουθήθηκαν από τους μεταγενέστερους συγγραφείς, οι οποίοι έκτοτε, με λίγες εξαιρέσεις χρησιμοποιούσαν το όνομα »*Ρήγας Φεραίος*«.

Πρώτος που διαμαρτυρήθηκε γι' αυτήν την μεταλλαγή του ονόματος του εθνομάρτυρος ήταν ο ελληνιστής Αιμίλιος

¹⁷ Βλ. Χριστοφ. Περραιβού, *Απομνημονεύματα πολεμικά*. Εν Αθήνας 1836, σελ. η', »*ποτέ μεν Ρήγας Φερραίος ποτέ δε Ρήγας Βελεστινλής το γράφει εις τα συγγράμματά του*«. Επίσης, Χριστοφ. Περραιβού, *Συντομός βιογραφία του αιοδήμου Ρήγα Φερραίου του Θετταλού*, Εν Αθήνας 1860. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο επίγραμμα του βιβλίου »*Νέος Ανάχαρσις*«, Βιέννη 1797, όπως επίσης και στο χειρόγραφο λιβελλογράφημα κατά του Ρήγα, του Μιχαήλ Περγικάρη, που το είχε γράψει το 1811, και είχε, μέχρι πρόσφατα, μείνει ανέκδοτο, αναγράφεται το »*Ρήγας Φεραίος*«. Βλ. Λεάνδρου Βρανούση »*Μιχαήλ Περγικάρη, Ρήγας ή κατά ψευδοφιελλήνων*«, στον τόμο *Οι Πρόδρομοι*, Αθήνα 1956, Βασική Βιβλιοθήκη, αρ. 11, σελ. 198 και την επανέκδοση όλου του έργου στην *Επετηρίδα του Μεσαιωνικού Αρχείου*, τόμ. 11, 1961 και σε ανάτυπο 1997, σελ. 66, 67, 192, 202.

¹⁸ Απ. Δασκαλάκη, »*Περί τον πραγματικόν όνομα του Ρήγα Βελεστινλή*«, στον τόμο *Τεσσαρακονταετηρίς Θεοφίλου Βορέα*, τόμ. Β', Αθήνα 1940, σελ. 129.

Λεγράνδ¹⁹, ο οποίος κυκλοφόρησε τα έγγραφα περί Ρήγα από τα αρχεία της Βιέννης. Χαρακτηριστικά σημειώνει στον πρόλογο του : «Πριν ή περάνω τούτον τον πρόλογον θα επιτρέψωσιν εις εμέ τον φιλέλληνα οι Έλληνες μου φίλοι να εκφράσω ευχή τινά. Η ευχή μου αυτή είναι να ίδω καταργουμένην την εις το όνομά του Ρήγα προσάρτησιν του εθνικού Φεραίος. Αυτός εκείνος ουδέποτε προσέλαβεν εκείνο το όνομα. Η δε συναίσθησις της ιστορικής ακριβείας, η δικαιοσύνη και η ευλάβεια απαιτούσι να διατηρήσωμεν του μάρτυρος τούτου το όνομα εκείνο όπερ φέρων υπέστη τον θάνατον υπέρ πίστεως, πατρίδος, νόμων και ελευθερίας, ως είχεν επιγεγραμμένον επί της σφραγίδος». Εκτοτε, αρκετοί συγγραφείς²⁰ χρησιμοποιούν το όνομα «Ρήγα Βελεστινλής» με αποτέλεσμα και τα δύο ονόματα να συνυπάρχουν στα διάφορα ιστορικά βιβλία.

Πότε εμφανίζεται το «Αντώνιος Κυριαζής» ως πραγματικό όνομα του Ρήγα

Στην εφημερίδα «Κλειώ» της Τεργέστης, το 1869, ο Κων. Σάθας²¹ δημοσίευσε ένα άρθρο με τίτλο «Περί Ρήγα Φεραίου» στο οποίο διερωτάται μήπως το πραγματικό όνομα του Ρήγα ήταν «Αντώνιος» μια και στο έγγραφο του Γάλλου προξένου Τεργεστης Brechet αναγράφεται το όνομα «Αντώνιος Ρήγας Βελεστινλής». Για πρώτη φορά γίνεται μνεία του ονόματος «Αντώνιος».

Στη συνέχεια, ο Ν. Πολίτης²² στα 1885, στην εργασία του για τα νεανικά χρόνια του Ρήγα, σημειώνει πως σύμφωνα με

¹⁹ Αιμ. Λεγράνδ, *Ανέγκδοτα έγγραφα...ό.π.*, Πρόλογος, σελ. ζ'.

²⁰ Αναλυτικότερα βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Όνομα και καταγωγή...ό.π.*, σελ. 37-39.

²¹ Βλ. εφημ. Κλειώ, Τεργέστης, αρ. 431, 20 Οκτωβρίου 1869. Επίσης, τον επόμενο χρόνο τα ίδια αναγράφει ο Αναστάσιος Γούδας «Ρήγας Φεραίος», *Βίοι Παράλληλοι*, Αθήνα 1870, σελ. 123.

²² Βλ. Ν. Πολίτου «Η νεότης του Ρήγα», *Εστία*, τόμ. 18, 1 Ιανουαρίου 1885, σελ. 13-16.

τις διηγήσεις των κατοίκων του Βελεστίνου το όνομα του πατέρα του Ρήγα ήταν «Κυριαζής». Το όνομα αυτό το μνημονεύει και ίδιος ο Ρήγας στο αυτόγραφο του, μαθητής ακόμα στη Ζαγορά, σε βιβλίο αρχαίων γεωγράφων, όπου γράφει «*το παρόν βιβλίον υπάρχ(ει) του Ρήγα Κυρίτζη Βελεστίνου, ατάροισι ποτί εντί και τούτο*», που θέλει να πει πως του Ρήγα του Κυρίτζη εκ Βελεστίνου είναι κοντά στα άλλα και τούτο το βιβλίο²³. Για την κατασκευή τώρα του ονόματος «Αντώνιος Κυριαζής» χαρακτηριστικά σημειώνει ο Απ. Δασκαλάκης,

«τινές συνδύσαντες την τοπικήν παράδοσιν, ένθα γίνεται λόγος περί Κυριαζή, αλλ' ουδείς περί ονόματος Αντωνίου και τα έγγραφα του Μπρεσσέ, ένθα γίνεται λόγος περί Αντωνίου, αλλ' ουδείς περί Κυριαζή, κατασκεύασαν ως οικογενειακόν ονοματε- πώνυμον του εθνομάρτυρος το Αντώνιος Κυριαζής».

Πράγματι, όπως έχει δείξει η έρευνά μας²⁴ έτσι «κατασκευάσθηκε» ως πραγματικό όνομα του Ρήγα το «Αντώνιος Κυριαζής». Συγκεκριμένα, διαπιστώσαμε ότι για πρώτη φορά το όνομα αυτό εισάγεται στην ιστοριογραφία από τον Φάνη Μιχαλόπουλο²⁵, στα 1930, σε σχετική μελέτη του. Με αυθαίρετους συλλογισμούς και παρερμηνεύοντας τα έγγραφα κατέληξε στο «συμπέρασμα» πως ο Ρήγας Βελεστινλής

²³ Ενδεικτικά βλ. Α. Βρανούση, «Αγνωστα νεανικά χειρόγραφα του Ρήγα», *Υπέρεια*, τόμ 2, Πρακτικά Β' Συνεδρίου «Φέροι – Βελεστίνο – Ρήγας» (Βελεστίνο 1992), Αθήνα 1994, σελ. 563-576.

²⁴ Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Όνομα και καταγωγή...*, ό.π., σελ. 47 κ. εξ.

²⁵ Βλ. Φάνη Μιχαλόπουλου, «Ρήγας ο Βελεστινλής, Βιογραφικόν εράνισμα», *Θεσσαλικά Χρονικά*, τόμ. Ι, *Εν Αθήναις, Δελτίον της εν Αθήναις Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας των Θεσσαλών*, 1930, σελ. 3-21, όπου μεταξύ άλλων σημειώνει πως «...το μικρό καθώς και το κύριον όνομα του εθνομάρτυρος παρέμειναν έγνωστα για μακρό διάστημα και μόλις σήμερα μπορούμε να τα γνωρίζουμε με σχετική βεβαιότητα» (σελ. 3). Αυτή η παρατήρηση του Μιχαλόπουλου νομίζουμε ότι μας βοηθάει να συμπεράνουμε την αρχή της παρερμηνείας και διαστρέβλωσης του ονόματος του Ρήγα Βελεστινλή.

«ονομαζόταν ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΥΡΠΙΕΖΗΣ, αλλά λόγοι ... τον ανάγκασαν, όπως μεταλλάξη τόσο το κύριον όσο και το μικρό του όνομα». Και αναφέρει πως «αυτός ο Ρήγας στην επιστολή, που απήλυθε στον Γάλλο πρόξενο Τεργέστης, μετά τη σύλληψή του, υπογράφεται με το μικρό του και το κύριον όνομα ως ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ» (σελ. 4).

Πρέπει όμως να επισημάνουμε εδώ μια σημαντική ανακρίβεια του Φ. Μιχαλόπουλου, που τον οδήγησε σε λαθεμένα συμπεράσματα: το Αντώνιος Ρήγας Βελεστινλής δεν αναγράφεται από τον Ρήγα, διότι δεν έχει βρεθεί η επιστολή του αυτή, αλλά μνημονεύεται από τον Γάλλο πρόξενο Μπρεσσέ στην επιστολή του προς τον Αυστριακό Διοικητή της Τεργέστης Brigido. Μάλιστα, έχει ενδιαφέρον να μελετήσει κανείς τα σχετικά έγγραφα και θα παρατηρήσει ότι ο Brigido απαντά στον Γάλλο πρόξενο Μπρεσσέ και αναγράφει το όνομα «Ρήγας Βελεστινλής» :

«Κύριε, τό έγγραφον της 5 Φεβρουαρίου, το οποίον μου ενεχειρίσατε χθες αφορά τον Έλληνα Ρήγαν Βελεστινλήν...»²⁶

Μάλιστα, μνημονεύει άλλες δύο φορές το όνομα «Ρήγας Βελεστινλής», που σημαίνει ότι ο Γάλλος πρόξενος θα είχε κάνει λάθος, διότι μαζί με τον Ρήγα στο δεσμοκτήριο βρισκόταν και ο έμπορος Αντωνιος Κορωνιός, ο οποίος θα ήταν γνωστός στην Τεργέστη. Ακόμη, προσθέτουμε πως όλα τα υπόλοιπα έγγραφα, περί τα εκατό, τα σχετικά με την σύλληψη, ανάκριση και εκτέλεση του Ρήγα αναγράφουν πάντα το όνομα «Ρήγας Βελεστινλής» και ουδέποτε το «Αντώνιος Ρήγας Βελεστινλής». Ακόμη, ο Φ. Μιχαλόπουλος αναφέρει (σελ.7) και άλλα αναληθή στοιχεία, πως τάχα η τοπική παράδοση του Βελεστίνου εγνώρισε τον Ρήγα ως «Αντώνιον», παραπέμποντας στον Ν.Πολίτη. Ομως, στη μελέτη του, ο Ν. Πολίτης δεν αναφέρει το όνομα

²⁶ Βλ. Κων. Αμάντου, *Ανέγκδοτα έγγραφα...ό.π.*, αρ. εγγράφου 43, σελ. 125.

«Αντώνιος», αλλά το «Ρήγας», ενώ το «Κυριαζής» ως όνομα του πατέρα του.

Με „ευφάνταστους“, λοιπόν, συλλογισμούς ο Φ. Μιχαλόπουλος, το 1930, κατασκευάζει, χωρίς τεκμηρίωση, ως πραγματικό όνομα του Ρήγα Βελεστινλή το «Αντώνιος Κυριαζής», το οποίο έκτοτε επαναλαμβάνεται ανεξέταστα από άλλους συγγραφείς και αργότερα αναγράφεται, μέχρι και πρόσφατα²⁷, στα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας.

Το όνομα «Κωνσταντίνος Ρήγας Φεραίος»

Το όνομα «Κωνσταντίνος Ρήγας Φεραίος» απαντάται στα 1851 στον ύμνο «Constantino Riga Ferreo» του Ιταλού ποιητή Luigi Mercantini²⁸, ο οποίος βρισκόταν στη Ζάκυνθο. Έκτοτε, έχουμε την αναγραφή αυτή σε γερμανικά δημοσιεύματα, σε περιηγητικό κείμενο και στη μελέτη της Αγγλίδος συγγραφέως Edmonds²⁹. Επίσης, αναγράφεται, στα 1923, από Κλεάνθη Νικολαΐδη³⁰, ο οποίος ήταν «καθηγητής της Ακαδημίας

²⁷ Η Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών – Βελεστίνου – Ρήγα, προσκομίζοντας την απαραίτητη βιβλιογραφία στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο του Υπουργείου Παιδείας, κατόρθωσε να απαλείψει, ως ανιστόριτο λάθος το αναγραφόμενο «Αντώνιος Κυριαζής» για πραγματικό όνομα του Ρήγα Βελεστινλή, από τα Σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας της Στ΄ Δημοτικού, της Α΄ Λυκείου και της Β΄ Λυκείου. Σχετικά βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Όνομα και καταγωγή του Ρήγα Βελεστινλή*, 1997, σελ. 53-56, όπου καταχωρίζονται και τα σχετικά έγγραφα.

²⁸ Αναφέρεται από τον Κων. Αμάντου, *Ανέγκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, 1930, σελ. κζ'.

²⁹ Βλ. Απ. Δασκαλάκη, «Περί το πραγματικόν όνομα του εθνομάρτυρος Ρήγα», στον τόμο *Τεσσαρακονταετηρίς Θεοφίλου Βορέα*, Αθήνα 1940, τόμ. 2, σελ.142, Fredrica Bremer *Greece and Greeks*, London 1863, τόμ. II, σελ. 102, E.M. Edmonds, *Rhigas Pheraios*, London 1890, σελ. 2,9,37.

³⁰ Βλ. Κλεάνθους Νικολαΐδου, *Ιστορία του Ελληνισμού με κέντρον και βάσιν την Μακεδονίαν...*, Αθήνα 1923, σελ. 246.

των Ανατολικών γλωσσών και του Πανεπιστημίου της Βιέννης», χωρίς να δίδει επεξηγηματικά στοιχεία. Ομοίως, «Κωνσταντίνος Ρήγας Φεραίος 1754-1798. Έλλην της ελευθερίας ποιητής»³¹, αναγράφεται σε αναμνηστική πλάκα που εντοιχίστηκε το 1930, σε δρόμο της Βιέννης, που φέρει το όνομά του. Ακόμη, αναφέρεται από τον Τρ. Ευαγγελίδη³², στα 1936 και από τον Ρώσσο ιστορικό Γκ. Αρς σε άρθρο του στη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια³³, που όμως διορθώνεται στο συμπληρωματικό σχόλιο της ελληνικής έκδοσης.

Το επώνυμο του Ρήγα «Οικονομάς»

Έχει υποστηριχθεί³⁴ με συγκεχυμένα και αμφίβολα στοιχεία, που έχουν καταγραφεί σε πολύ μεταγενέστερη εποχή, ενάμιση σχεδόν αιώνα από τη γέννηση του Ρήγα, όπως παρατηρεί ο Λέανδρος Βρανούσης³⁵, πως ο Ρήγας καταγόταν από τη «γενιά των Οικονομάδων». Μάλιστα, από τους συγγραφείς, που υποστηρίζουν την άποψη αυτή δεν έχουν προσκομισθεί αρχειακά έγγραφα ή πληροφορίες που να τεκμηριώνουν

³¹ Βλ. Δ. Α. Πετρακάκου, *Κοινοβουλευτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. 1 (1453-1843), Αθήνα 1935, σελ. 116-118.

³² Βλ. Τρύφωνος Ευαγγελίδου, *Η παιδεία επί Τουκοκρατίας*, Εν Αθήναις 1936, επανέκδοση 1992, ευρετήριο Κώστα Λάππα, τόμ. Α', σελ. 202.

³³ Βλ. Γκ. Α. Αρς, »Ρήγας Βελεστινλής (ή Ρήγας Φεραίος Κωνσταντίνος)», *Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 29, Αθήνα 1982, σελ. 397. Επίσης και σε Ισπανικές Εγκυκλοπαίδειες γίνεται αναφορά στο όνομα «Κωνσταντίνος»: *Enciclopedia Universal Ilustrada, Europeo-Americana*, Μαδρίτη 1926, τόμ. 51 και *Gran Enciclopedia Larousse*, editorial Planeta, S.A., Barcelona 1990, τόμ. 10.

³⁴ Βλ. Βάσου Καλογιάννη, *Η γενιά του Ρήγα. Κλάδοι και παρακλάδια του δέντρου των Βελεστινλήδων*, Λάρισα 1973, σελ. 6 και *Θεσσαλικός χώρος, τόμ. πρώτος. Γενικά της Θεσσαλίας*, (χ.χ. και χ.τ.), σελ. 276.

³⁵ Βλ. Λέανδρου Βρανούση, *Ρήγας*, Βασική Βιβλιοθήκη, αρ. 10, Αθήνα (1954), σελ. 8.

επιστημονικά το επώνυμο «Οικονομάς». Η διερεύνηση, ωστόσο, όλου του συγγραφικού έργου του Ρήγα Βελεστινλή δεν δείχνει να υπάρχει κάποια ένδειξη περί αυτού του ονόματος, ούτε επί πλέον γίνεται μνεία από άλλους συγγραφείς της εποχής του ή και των μετέπειτα χρόνων, στοιχεία όλα αυτά, τα οποία έχουν, ας σημειωθεί, αγνοηθεί από τους συγγραφείς που θέλουν το επώνυμο «Οικονομάς».

Συμπέρασμα

Με την τωρινή ανακοίνωση παρουσιάζονται οι „περιπέτειες“ του ονόματος του επαναστάτη του Βαλκανικού χώρου Ρήγα Βελεστινλή, ο οποίος πάντοτε σε όλα τα έργα του και τα έγγραφα, που ήρθαν στο φως της δημοσιότητας, χρησιμοποίησε ως όνομα μόνο το «Ρήγας Βελεστινλής» και ουδέποτε άλλο όνομα ή ψευδώνυμο. Εν τούτοις όμως, το όνομά του μεταπλάσθηκε πολλές φορές.

1. Μετατρέπεται, κυρίως μετα το 1836, σε «*Ρήγας Φεραίος*», από τους αρχαιολάτρεις συγγραφείς και ιδιαίτερα από τον σύντροφό του Χριστόφορο Περραιβό.
2. Το θεωρούμενο ως πραγματικό όνομα «*Αντώνιος Κυριαζής*» είναι κατασκεύασμα αυθαίρετο, που κάνει την εμφάνισή του το 1930 από „ευφάνταστους“ συγγραφείς, οι οποίοι χωρίς επιστημονικά τεκμήρια θεώρησαν ως ψευδώνυμο το «*Ρήγας Βελεστινλής*».
3. Και τα άλλα δυο ονόματα, που του προσδώσανε «*Κωνσταντίνος Ρήγας Φεραίος*» και «*Ρήγας Οικονομάς*», είναι αστήρικτα κατασκευάσματα, χωρίς τεκμήρια.
4. Η έρευνα έδειξε ότι το όνομα του επαναστάτη του Βαλκανικού χώρου είναι «*Ρήγας Βελεστινλής*». Και με το συμπέρασμα αυτό γίνεται έκκληση στους ιστορικούς και μελετητές, ιδιαίτερα της Σερβίας, της χώρας που είχε τη τιμή

να φιλόξενησει στα χώματά της, τους τελευταίους μήνες της ζωής τον Ρήγα Βελεστινλή και τους Συντρόφους του στις φυλακές του Πύργου Νεμπούζα, να σεβαστούμε το όνομα που ο ίδιος ο Ρήγας πάντοτε χρησιμοποιούσε για τον εαυτόν του και να αντικαταστήσουμε πλέον το «Φεραίος» με το «Βελεστινλής», επώνυμο που ίδιος είχε διαλέξει.

Димитриос Карамберопулос

ΡΙΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΑЦ: ΠΕΡΙΠΕΤΙЈЕ ЈЕДНОГ ИМЕНА

Резиме

У саопштењу се излажу *перипетије* око имена Риге Велестинца које су се појавиле у историографији неколико година после Ригине смрти. Најпре се помињу књиге и документа у којима увек стоји као име *Rigas Velestinlis Thetalos*, или *Rigas Velenstinlis*, или једноставно *Rigas*. Истраживања су показала да Рига никад није користио друго име или псеудоним.

Наставак излагања чини осврт на различита имена која се у историографији дају Риги Велестинцу.

1. Име *Riga od Fere* први пут је употребљено у књизи Кон. Куме, 1832. године и посебно код Ригиног истомишљеника Христофора Перевоса, 1836. године, затим у рукопису Михаила Пердикарија, 1811 године. Од тада писци замењују име Рига Велестинац и користе име Рига од Фере.

2. Средином XIX века јавља се име Константин Рига од Фере. Ово име спомињу италијански песник Луиђи Меркантини, немачке публикације и извесни писци. Наравно, ово име стоји на спомен плочи у истоименој улици у Бечу.

3. Интересантан је заплет око настанка имена Андо-нија Кириазиса, као правог имена Риге Велестинца. Претпо-ставка нас враћа у 1869. годину, после објављивања рада Кон. Сатхе у новинама *Клио у Трсту* у документу францу-ског конзула Брепеа, где се јавља име *Андоније Рига Веле-стинац*. Емил Легранд је 1891. године штампао рукописе из Бечких архива у вези са Ригиним деловањем, хапшењем и смрћу. У тим актима спомиње се само као Рига Велестинац. Осим овог спомена код Брепеа *Андониос* се тада узимало као Ригино име.

Касније, 1930. године *маштовити* писац Фанис Ми-халопулос је штапамао рад, који није сачињен на основу историјских извора. Он је употребио име *Андониос* повезу-јући име Антониос из списка француског конзула Брепеа са именом Кириазис које је сматрано именом Ригиног оца. Од тада су и неки други писци употребљавали непроверено Ан-дониос Кириазис као стварно име Риге Велестинца. То име се наводи од 1950. и у школским уџбеницима историје основне и средње школе.

4. Неколицина писаца наводи и име Ригас Икономас, које проистиче из предања која се јављају много касније, око 150 година после Ригиног рођења.

На крају, на основу неопходних историјских подата-ка, чине се покушаји који разјашњавају прихватање имена Рига Велестинац колико у школским уџбеницима историје толико и код других писаца.